

Ukrcaj na brodu „Knez“

XVI NOVI, NABUSITI ZAPOVJEDNIK I LUDI STROJAR

Rat koji je stegao zahtijevao je sve više žrtava, klaonica sve više mesa. Vojsci su sada već bili potrebni i oni šugavi, koji su do tada oslobođeni vojničke službe zbog jednog ili drugog uzroka. Napokon je došao red i na našega kapetana Luku da ide. Na njegovo mjesto je došao opet moj mještananin, kapetan Ivo Balaš. To nam nije bilo po volji, jer ga se nije smatralo dobrim kapetanom, a mi smo Pelješčani na to bili osjetljivi. A opet on je uvijek plovio na brodovima duge plovidbe, pa je slabo poznavao naše obalne prilike. Imao je strašno dobro mišljenje o sebi i uvijek je bio po krojački odjeven. Iako nije nikad u ovim stranama služio i živio, u kratko vrijeme se sprijateljio sa mnogim ljudima, ali njegovi prijatelji nijesu bili iste vrste kao oni kapetana Miće i kapetana Luke. Njegovu su najbolji prijatelji u Omišu bili Gigi Peranić, vlasnik jedne kavane i brijač Toni. Kad bi mu ovi ljudi došli na brod u posjet, kapetan Balaš se osjećao duboko počašćen. Njegovim dolaskom za zapovjednika na brod braća Ivanišević imali su više utjecaja na »Knezu«. A to stoga što ga oni nijesu poznavali, izvan preporuke od strane kapetana Luke ili nekih drugih. Izgledalo je kao da nijesu imali povjerenja u njega, iako je i on prodavao vozne karte i kupio novac od putnika i od tereta koji su putnici nosili. Ivaniševići su i kod njega često pomagali prodavati karte putnicima i sakupljati ih. Na obračun o kartama budno su pazili i kapetan Balaš je uvijek potpisivao primjedbe o kartama, što kod kap. Miće ili Luke nijesam nikada vidio da je postojalo.

Život je na »Knezu« postajao teži, a hrana sve slabija i skuplja. Posada se nekoliko puta obračala na kapetana Balaša, da zatraži od bodovlasnika da nam povise plaću, ali nam on nije nikad dao odgovora na naše traženje.

Jednom smo na brodu imali četiri sanduka maraskina za nekog trgovca, negdje poviše Omiša. Budući da trgovac nije došao to preuzeti istog dana, ostalo je na brodu od subote do ponedjeljka u večer. U nedjelju kasno uvečer, kad se kapetan Balaš povratio na brod, opazio te sanduke na palubi u kutu. Malo kasnije čujemo ti mi ležeći u krevetima nekakvo miješanje na brodu. Jedan od nas ustane s kreveta da vidi tko se to šulja. Mislili smo, da je neki vanjski miš. Međutim nije bio nitko s kraja, već se naš uvaženi kapetan muvao oko sanduka maraskina nastojeći da izvadi koju flašu, što mu je i uspjelo. Ja sam kasnije u njegovoj kabini, kad sam je uređivao, našao dvije botilje maraskina kao corpus delicti. Baš fino!

Ovaj dragi kapetan Balaš uvijek je tražio nekog vruga, uvijek ga je trebalo služiti i kad bi tražio čašu vode, čaša bi uvijek morala biti na tanjuriću, što me uvijek iritiralo. Pusta etiketa na ovoj ružnoj grgaši, koju su zvali parobrod. Balaš nije bio vješt pomorac na malim parobrodima. Nije znao kako da vješto pristane uz obalu. Izgledalo je

da je imao najveće poteškoće pristati u Krilu. Možda je tu bila i trema zbog ciničnih brodovlasnika, koji bi uvijek došli pred brod. Mate Ivanišević je imao više nego jednu prigodu da zaviče: »Ma, za boga kapetane, ne tako«, ili »Kapetane, na desnu, na desnu«. Jedan je put rekao Mati Starčiću: »Da li imate još ovakvih kapetana u vašoj okolici« Mato mu na to odgovori, »Nijesu svi naši kapetani kako kap. Miće i kap. Luka«. Jedno poslije podne kad smo ostavili splitsku rivu gdje smo bili privezani, kapetan Balaš odlučio da se okrene, mjesto ići natrag, između mula sv. Duje i Mletačke obale gdje je bio lučki ured. Brod je bio prepun tereta i putnika. Mjesto da okrene brod, on udari uprav ravno u mul sv. Duje. Da je čovjek imao oči zatvorene bio bi bolje s brodom manevrirao. Sasvim da smo na vrijeme stavili bokobrane da se spriječi veći udarac, razbila se drvena ograda na provi.

Jedno poslije podne kad smo pristali u Malom Ratu, kapetan Balaš je bio zaboravio predati neki omoč papira jednome činovniku, koji bi obično došao da preuzme te papire za tvornicu Sufid. Brod se već odalečivao od obale, kad mi kapetan Balaš zapovjedi da uzmem ključ od kancelarije i brzo donesem omoč papira. To sam učinio i kad sam došao na palubu, zapovjedi mi da bacim omoč na obalu. Ja primjetim da je brod pun udaljen od obale i da će ga vjetar zanijeti u more. Videći da ga ja nijesam htjeo poslušati, razdere se na mene, da su se svi čudili njegovu divljaštvu, ali ja nijesam ni nakon toga htio poslušati. On je bio izvan sebe vidjevši da u prisutnosti putnika ne izvršavam njegove naredbe. Od bijesa skine sa kuke jedan pojas za spasavanje i baci. Ali ja sam bio budan kao zec i čim sam opazio da će dignuti pojas, u tili čas sam skočio ispod mosta i izbjegao udarac. Strašno sam se bio prestrašio i zatim pobjesnio. Skočio sam do prove i u ruku uzeo jedno vrtilo od vinča i s time prijetio kapetanu Balašu rekavši mu, da bi ga bio smazao s ručicom od vinča da me pogodio s pojasom. Beštija jedna! Čim smo stigli u Omiš, odmah sam išao do lučkog ureda i sve ispriповjedio poglavaru Bogliču. On odmah dade pozvati kapetana Balaša i dobro mu opere uši. Ja sam bio u susjednoj sobi, gdje me Boglič smjestio i sve sam čuo i uživao kad sam vidio da ima popa nad popom i da se jarcu mogu izbiti rogovi.

Jedne večeri poslije našeg povratka u Omiš opet smo morali natrag u Split na popravak. Vrijeme je bilo kišovito, a jugo se valjalo i veliki valovi nama u krma. Brod se samo malo i kadikad ljuljao kad bi val udario u bok od krme. Već smo bili prošli Stobreč, noć je bila crna, ali ja osjetim kako valovi udaraju u obalu. Slutio sam opasnost i poviknem što sam glasnije mogao: »Kapetane, timun na lijevu, udariti ćemo u kraj!«. To su odmah učinili, ali je dno broda zaderalo u nekakav greben. Kapetan Balaš i kormilar su to zataškali. Taj udarac je osjetio i ložič Ilija i drugi, ali se o tom slučaju nije više nikad niti riječ čula. Kad je »Knez« izvučen na starom brodogradilištu Ivanku, koje je bio odmah pokraj diga, vidilo se jasno da je s kobilicom brod negdje dobro zao-

rao. Od tog vremena parobrod »Knez« je imao poteškoća s jastucima na kojima leži osovina propelera. Kasnije, kad više nijesam bio na »Knezu«, čuo sam da je jedan strojar iz Trsta, vježbajući se u brodogradnji, izvio protuteže na stroju da bi stroj tobože pravilnije radio. Ali kad je demontirao te naprave sa stroja, stroj je još i više drhtao. Ovaj jeftini strojarjev eksperiment, koji je htio biti mudriji od inženjera koji su nacrtali stroj i od brodograđevnih konstruktora, nije se na kraju isplatio ni škrtim brodovlasnicima.

Nenadno smo izgubili i strojara Tona Pušića. Toni je morao negdje u službu. Na njegovo mjesto dođe jedan strojar iz Zadra, koji je već bio u penziji. Njega je iz paučine negdje izvukao Filip Ivanišević. Ovaj strojar je cijeli život služio na financijskim parobrodima, lijepim, čistim, bijelim brodovima »Zara« i »Split«, na kojima je lijepo živjelo, malo plovilo, dobro jelo i pilo; uglavnom se vozilo gospodu visoke činovnike iz Zadra koji su išli u »inspekciju« ili one koji su iz Beča dolazili u Dalmaciju ustvari na odmor na »lijepi plavi Jadran«. Tada bi se izglančala mjed, da se sve sjalo, a išlo se u ona mjesta, gdje se znalo da ima dobre ribe i dobra vina, tada bi pala posadi dobra napojnica, dobra preporuka i po koji ordenčić. I tu je naš vrli strojar čestito zakržljao, postao prava patentirana ljenčina i bankulović. Eto tako ti je dočao da pojača stručnost naše posade. Njegova je sreća bila da smo imali dobrog ložača Iliju Viskovića, koji je znao upravljati strojem, tako kad bi »Knez« bio u manovri, Ilija bi uvijek upravljao strojem, a strojar bi virio kroz tambuč od stroja ili bi bio na palubi pokraj stroja. Kad bi slučajno morao da nešto popravi u stroju uvijek bi stresao ružarje rječetina, spustio cijela nebesa, sve bogove, blaženu gospu, svece i svete božje. Uvijek bi mrmrlajući izgovarao »trinella ramada, vide prigioniere, štuko manganese«. Imao je suprugu i jednu kćerku, koje su živjele u Zadru. Jednom ih je doveo u Split i jedne večeri, kad smo tu stigli, dođoše na brod da ga pohode. Već je bilo sedam sati u večer. Brod je bio privezao i svak je bio slobodan da čini što je želio. Kad su strojaru supruge i kćerka došle na brod, on mi naredi, da im priredim i serviram ono nešto hrane što su bile donijele. To je bilo nešto slatkiša. Ja sam mu odgovorio, da je vrijeme rada prošlo i neka mi oprosti, ali da ja sad neću služiti nikoga. Njegovo se veličanstvo na to duboko uvrijedilo, jer sam mu to odgovorio pred njegovom obitelji. Valjda je očekivao, da ću ga u paradi služiti kako se nekada služilo gospodi na »Zari«, jer je familija trebala vidjeti da je on velika šarža. Nije mi na to ništa rekao, ali kad sam se okrenuo, on me tako teško udario nogom u stražnjicu da sam zateturao, pao na palubu i jedva sam se na noge ustao. U mojoj boli bio sam izgubio svijest i nešto na talijanskome jeziku, a više na našemu, svega izrekao i nazvao ga najpogrdnijim riječima, što sam znao ili ikad čuo. Tako je bio bijesan, da je opet htio da dođe k meni, ali sam u to dohvatio nekakav komad drva. On je primijetio, da bih ga onako uzrujan lako mogao udariti, jer sam mu i to rekao, pa je ustuknuo. Odmah u jutro rano, kad sam išao da kupim hranu za brod, išao sam najprije u lučki ured, da se tužim. Tu sam poznavao jednog činovnika, koji je bio prijatelj našega kapetana Miće i njemu sam sve potanko ispričao. On mi je rekao da, ne mareći kako sam mu ja odgovorio, nije imao prava da me udari, jer to zakon ne dopušta. Ovaj je činovnik istog dana poslao jednog lučkog pilota da pozove cvu rabijatnu beštiju, da se prijavi u lučki ured. Pilot mi je kasnije pripovijedao, da su strojaru u lučkome uredu dobro oprali uši. Opet kažem, svijet je malen, a vrijeme prolazi tako brzo. Vcda ga je bila iz naše sredine odnijela. Ja sam ovaj nemili incident bio i zaboravio, kadli 1921. godine na mom putu u Trst sretnem na zadarskoj rivi ovog strojara. S potsmjehom ga pozdravim: »Šjcr maestro«. Ali kad me vidio, izčeznuo je među pučanstvom koje se sakupilo pri dolasku parobroda »Baron Bruck«, i izgubi se. Bit će ga sigurno bilo strah da ga ne bih tužio kao okrutna austrijskog službenika, jer uvijek kad se mijenjaju režimi, ispitivaju se crijeva žbira, koji su carevali za srušene vlasti. Cim sam mogao, odmah sam skočio na obalu i tražih ga, ali ga nigdje nije bilo. Zastalno se preplašio i podvio rep.

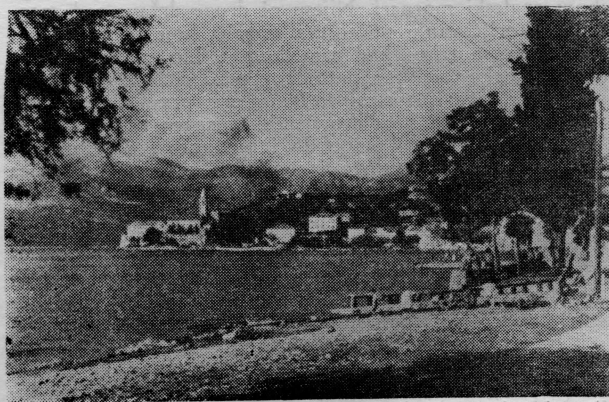
I dalje su naše plaće bile ostale iste. Mi smo nekoliko puta moljakali kapetana Balaša, neka traži od brodovla-

snika, da nam povećaju plaću, da je sve strašno poskupilo i da s plaćom ne možemo živjeti, a kamoli pomoći svojim obiteljima. Konačno jednog jutra, kad smo stigli u Krilo, kapetan Balaš je sakupio malo kuraža i zapitao Filipa Ivaniševića u pogledu povišice naše plaće. Filip Ivanišević se na to tako naljutio, kako ga mi nikada prije nijesmo vidjeli. Nas četvorica čekali smo odgovor naslonjeni na muradi pokraj barkariza. Kad je Filip došao do nas, nešto je csorno rekao i naredio nam, da se žurimo s ukrcavanjem bačava vina koje su bile na obali. Ja mu odgovorim da ako nam ne će povisiti plaću, da zašto ne napravi ljude od cementa koji ne trebaju jesti. Takove ljude im ne će biti potrebno plaćati! Nije mi ništa odgovorio, ali to me je stajalo službe na »Knezu«. Dobro me upamtio i za dvije sedmice ja sam dobio pakrački dekret. Putuj igumane! Eto takovi su bili gulikože poljički brodovlasnici braća Ivaniševići, među kojima su bila i dva popa, koji su svakodnevno predikali narodu o moralu i poštenju. Na moje je mjesto doveo don Marko jednog mladića iz Podgore. Nije mi bilo ugodno izgubiti mjesto na »Knezu«, ali mi baš nije bilo ni mnogo žao ostaviti ove neugodne brodovlasnike, a i tadašnju upravu broda.

XVII MALE REFLEKSIJE OTPUŠTENOG MORNARA

Na parobrodu »Knez« bio sam ukrcan pune dvije i pol godine. Kroz ovo vrijeme bio sam se obiknuo svemu i upoznao dosta naroda koji je s nama putovao ili dolazio na rivu da nas dočeka, kao što je to običaj u ovim pomorskim mjestima, da se ide pred svaki brod. Mnogo me je naroda poznavalo i ovi su me zvali »Joze«, ili »Mali Joze«. U Omišu su me vičinom zvali »Mali Joze od Kneza«. Kroz dvije i pol godine dosta se momčadi na »Knezu« promijenilo, ali sam ja sa svima uvijek u miru živio, osim nekoliko neugodnih slučajeva sa nabusitim kapetanom Balašom ili onim ludim strojarom sa financijskog parobroda.

Sasvim da je bila uvreda nazivati »Kneza« parobrodom ipak sam se ja na njemu obiknuo i prama njemu se u meni razvilo nekakovo osjećanje, koje me nije ni do danas ostavilo. Kroz vrijeme mog ukrcaja na »Knezu« dosta se prilika u svijetu bilo promijenilo. I ja sam se također dosta bio promijenio. Postao sam stariji, nijesam se strašio nikakova teškog rada. Ne radi toga što bio bio željan teškog rada, već radi toga što sam bio u godinama kad sam želio da se pokažem. Ta moja želja da se »pokažem« dosta me je puta dovela do opasnosti, jer onako mlad i lud, nijesam uvijek mislio na posljedice prije nego bih »skočio«. Momku je u naravi da se »pokaže«, pa bilo to u radu ili u školi. U svemu sam išao naprijed, to jest u onome što se ticalo mog rada na »Knezu«. Ali se nijesam ništa naučio od onoga što je dječak mojih godina morao već dobro znati. Ako ne ništa drugo, barem znati dobro čitati, pisati i računati. Ne samo da nijesam ništa naučio, već sam bio zaboravio i ono malo što sam bio naučio u pučkoj školi. Pisao sam istina svojim roditeljima, ali moje je pisanje bilo sličnije mrčenju nego rukopisu. Svoj sam rad vršio marljivo. Roditelje sam pomagao. Sve što sam zarađivao njima sam slao. Za sebe nijesam ništa ostavljao, a svaki put kad bih potrošio koju paru što upravo nije bilo potrebno, uvijek bih se osjećao kao nekakov grješnik. Svaki dan mi je bilo pred očima, da sam pripadao jednoj staroj pomorskoj

Lopud

obitelji čiji su mnogi članovi bili i učeniji ljudi. Ne samo da sam to osjećao, već sam i vrlo dobro znao što je sve meni manjkalo. Nijesam se bunio, što sam mlad morao ići na more, jer je to kod nas bio običaj ali sam osjećao intimno veliku žudnju za školom. Ta misao me uvijek progonila, ali bih ja tu svoju misao i želju gušio svojim nestašlukom. Moja prpošnost i ako hoćete drskost davala mi je donekle kuraž, jer sam se s time osjećao nekako boljim od mnogih onih koji su pohađali škole. Više nego jedanput, kad bih pomagao prati palubu, došli bi đaci raznih škola da se šetaju po rivi ili po mulu. Oni su u ono doba imali na kapama zlatnim slovima oznake škole. Oni bi prolazeći gledali gdje peremo palubu i s teškim bujolima vadimo vodu iz mora. Ja sam se osjećao kao da oni promatraju životinje u zoološkom vrtu i ja bih se na njih onako bijesan razderao: »Što gledate — da li nijeste nikad vidjeli brod? — Želite li znati da li je more slano? Ja bih želio da provate prati palubu i potezati bujole pune mora, onda biste znali što je život. Lako je vama šetati se po rivi i pohađati školu«. To onako, da dam srcu i duši oduška, izvalio bi više bijesno nego pametno.

Naš lijepi grad Split sam dobro poznao, to jest poznao sam ulice i dućane po kojima sam se kretao u svom radu. U Splitu je bilo dosta toga da se vidi, ali ja nijesam ništa opažao. Split je vrlo zanimljivo historijsko mjesto, ali ja ništa nijesam vidio. Naravno, očima sam gledao, ali to moje gledanje bilo je prazno. Da sam gledao u crno more gdje na dnu nijesam mogao vidjeti, bio bih vidio više, jer sam o moru dosta čuo i moja dječaka mašta bi mi to bila povećala i možda bih u mašti bio vidio na dnu mora potonule brodove i bijele kosti čuvenih utopljenika. Maldane sam svakog dana prolazio kroz Peristil Dioklecijanove palače, ali ništa značajna nijesam primjećivao. Malo sam ikad podigao glavu da gledam bogati zvonik sv. Duje i malo mi je ikada do ušiju dopro zvon njegovih zvona. Ruševine Solina nijesam nikad vidio, a niti slušao što o tom čuvenom mjestu. Cesto sam puta išao na pazar i prošao pokraj istočnog zida palače, ali se na nj nijesam nikad niti osvrnuo i niti opazio neke historijske objekte. Na Marjanu nijesam nikad bio. I da sam želio nijesam imao vremena jer sam se morao držati »Kneza« kao lupar sike. Šuma na Marjanu za mene je bila samo borovina, jer sam borovine imao i u svom selu na desnoj i na lijevoj strani Vignja. Što bih ja gledao neke historijske spomenike koji su prikazivali prošlost. Većina nas dječaka živjelo je u sadašnjosti i za nas je bilo važnije znati gdje da napravimo plovke na ptice, gdje da uberemo breme grma, gdje da zapošemo mrežu da je ne bi struja odnijela. Nekakovih historijskih spomenika bilo je i u blizini našega sela. Ali to nije bilo za nas i nikad nijesam nikoga čuo pričati nešto o tome. To je bilo za strance — turiste. Sjećam se kad bi veliki parobrod društva »P & N« dolazili pred Korčulu i kako bi turiste iskrcavali sa brzim lijepim motornim čamcima. Kad bih ja ove čamce vidio dolaziti pred rivu u Korčulu ja sam se čudio. Čudio sam se i ljudima koji su upravljali tim čamcima, jer ti ljudi nijesu izgledali kao mornari. Ti su ljudi bili Indijci, obučeni u njihovoj narodnoj nošnji s čalmama oko glave. U ono vrijeme ja nisam znao da su to bili koloni iz engleskog carstva. Ti su ljudi zarađivali malo. Na engleskim parobrodima bio je veliki broj momčadi iz Indije jer su oni bili jeftiniji za brodovlasnike nego njihovi engleski mornari. Nijesu ni druge države tada zaoštalale u iskorišćavanju pučanstva zemalja koje su one osvojile. Sjećam se tako, kad sam kasnije bio u Sidney-u u Australiji, nekog velikog putničkog parobroda, koji je plovio između Jave i Australije. Po salonu prve klase u svakome je kutu bilo nekoliko malih Javanaca koji su prekrizanim nogama sjedili na podu i bili gotovi da skoče na noge i učine razne usluge i na jedan pomicač trepavica putnika. To je bila posebna atrakcija. Ali i tom je holandskom carstvu došao kraj.

Kao djeca u školi čitali smo, a učitelj nam je pripovijedao o vladarima i krvavim bitkama. Ali nam ni učitelji ni roditelji nijesu pokazali ono što nam je bilo pred nosom. Iz našeg sela mogli smo vidjeti četiri velika samostana ali ih nikad nijesmo pohodili. Jednom smo mi dječaci pohodili pola razrušeni samostan u našem selu. Gdje su bili podovi mi bismo skakali od jedne grede do druge i na bijelim zidovima u sobama manastira ugljenom pisali ružne riječi i činili čombre (podrugljive slike).

Sa »Knezom« smo svaki dan prolazili dva puta pored Stobreča, ali nijesam nikad čuo ni riječi pripovijedati o tome interesantnome naselju. Da sam znao historiju Poljica i njihovih knezova, bio bih bolje razumio narod koji je živio u Podstrani, Krilu, Malome i Dugome Ratu. U Omišu kao i u Splitu obišao sam dosta ulica bosonog u ljetno doba, a mokrim nogama u zimsko kišovito vrijeme, jer mi često cipele nijesu zadržavale vodu. U Omišu je bilo svega da se vidi, što čovjek ne bi niti vjerovao kad bi mu se pričala povijest Omiša. Na brodu se vozilo ljudi koji su imali izobrazbe. U Splitu, Poljicima i u Omišu bilo je onih koji su me dobro poznavali i koji su bili školovani, ali se nikad nitko nije zainteresirao za mene osim ako im je bila potrebna nekakova usluga. Ja sam kao svaki drugi dječak kad se razvije, bio znatiželjan za sve. Bio sam tako napet, nabujao od mladosti i težnja da bih bio lako primio dojmove kao suha spužva. O ljepotama i zanimljivostima Dalmacije saznao sam mnogo kasnije u dalekom svijetu. I sada kad čitam o tome ili gledam razne slike tih mjesta, osjećam se kao da sam tamo, i uživam duboku duševnu blizinu i radost. Jer ljepših krajeva nego što je naša obala rijetko sam u svijetu vidio.

XVIII RASTANAK S BRODOM

Nijesam se odviše žalostio nad prkosnim postupkom braće Ivanšević, koji su me nakon 2 i po godine poštenog rada otjerali kao prsjaka s vrata. Imao sam ugodan osjećaj, da moj otpust s »Kneza« nije bio posljedica nemarnog rada, već mog naivnog nastojanja, da se posadi, nakon više godina rata, nešto poboljša plaća, koju smo primali u istom iznosu kao i prije rata. Je li to bilo nešto nepošteno? Ali mi je bilo ipak žao ostaviti »Kneza« zauvijek. Žao mi je bilo, iako to nije bio nikakov pravi brod, ali, eto, bio sam se na nj navikao, na sve njegove mane i slabosti, koje sam, pravo da kažem, i zavolio. Bio mi je težak ovakov neljudski postupak, jer sam znao, da se nikada više ne mogu vratiti na »Kneza«, ako bih slučajno i poželio.

Subota je bila zadnji dan mog boravka na »Knezu«. Kad smo stigli u Split pripremio sam svoju robu kao i onu malu zalihu hrane koju sam zaštedio. Obukao sam novo odijelo, koje sam bio davno kupio, a malo kada odijevao. Ali sad sam osjetio kako mi je postalo maleno, bio sam se čestito omomčio. Rukavi uski, ramena tijesna, hlače kratke . . . Kad me kapetan Balaš platio i dao moju crnu matrikulu bio sam posve slobodan i veseo onako kao što to samo može da mornar bude kad ostavlja brod ukreaja, bez obzira na uzrok zbog kojega ga ostavlja. Čestiti stari Jere, koji je u Splitu privezivao naš brod, pomogne mi prenijeti robu u garderobu. Vrijeme je bilo za objed i moji me drugovi pozvaše na objed s njima. Sjeli smo na bukaporti i s tekom smazali ono nešto posne hrane. Čim sam pojeo objed sračno sam se oprostio sa svima i žalosno izašao. Nijesam čekao da vidim odlazak »Kneza« iz Splita.

U Splitu je bio privezan trabakul Marka Čerezina. On je bio moj mještani i na brodu je bio njegov sin Joze i susjed mu Milan Lupis i još jedan drugi moj mještani čije sam ime zaboravio. Svi su ovo bili moji vršnjaci i kad su me vidjeli bili su začuđeni, jer sam bio obučen u nedjeljno odijelo, a bio je radni dan. Ja sam im ispričivao svoju tužnu pripovijest, dodavši da, eto, idem kući. Mornari kao mornari, nisu to tragično shvatili. Zapitaše me gdje ću prenoćiti i nagovarali me da ostanem s njima na trabakulu. Joze je odmah skočio do krme da zapita očevu dozvolu, da ostanem s njima. Stari udovolji. To je za sve nas bilo veliko veselje, jer se nijesmo vidjeli dugo vremena i bilo je pričanja i prepričavanja do mile volje, svih naših doživljaja. S njima sam večerao i mi smo rano išli pod provu spavati. Sutradan je bila nedjelja. Pošto sam popio kavu, otišao sam se prošetati do lukobrana. Na zid lukobrana stavio sam ubrušić i sjeo na hladni kamen. Bio je početak studenoga, ali vedar i lijepi dan. Sunce je sjalo, ali nije bilo vruće, no niti prohladno. More mirno kao ulje, bez daška vjetra. U luci mir. Prometa nije bilo. Nekoliko malih parobroda ležalo je privezano uz obalu. Parobrod »Bosnia«, koji je bio pretvoren u pomoćni krstaš, ležao je uz Mletački muo ispred lučkog ureda, a parobrod »Albanien« Austrijskog Lloydja ispred kavane na obali. Pred mulom sv. Duje bile su privezane jedna ili dvije njemačke podmornice. Na starom brodogradilištu Ivanko izvučen na suho jedan mali parobrod. Među mulom sv. Duje i lukobranom bilo je pri-

vezano i usidreno nekoliko jedrenjača punih vina, koje su čekale svoj red da ih proveze financijski parobrod kroz polje mina na putu za Rijeku. Pored lukobrana jedna velika jedrenjača albanske zastave. Tu je ležala dulje vremena; moguće je tu i ostavila svoje kosti, jer je već bila ruševna i u neredu. Albanca, koji je na njoj stražario, svi smo poznavali. Ja sam sjedio nedaleko te jedrenjače i kad sam vidio stražara, rukom sam ga pozdravio, kao i on mene. Nedaleko mene neki su ljudi lovili na tunjama sjedeći na velikom kamenju, koji je s vanjske strane lukobrana branilo od udara valova. Zvona sa zvonika sv. Duje kao i drugih crkava pozivala su narod na službu božju. Mir je svuda vladao. Ništa se nije micalo. Čovjek ne bi bio vjerovao, ali u ovom času mirnoće strašan rat se vodio na svim granicama. Brat je brata ubijao, ljudi isce vjere i istih socijalnih prilika rezali su jedan na drugoga kao divlje zvijeri. Na raznim frontima i morima svakog je časa ginulo na hiljade zdrave mladosti. Ali sjedeći ovdje na zidu lukobrana ja nijesam mogao o tome dublje razmišljati, jer sam bio mlad, već sam uživao u ovom jutarnjem jesenskom miru na moru. Gledao sam u bistro more i radovao se gledajući male ribice kako skaču na površinu da uhvate možda neku malu mušicu, meni nevidljivu, koja je plivala na površini. Kad bi te ribice skoknule napravile bi male valove, koji bi se u krugovima širili, širili, dok ne bi nestali. Ali kad bi veća ribica skočila nedaleko lukobrana ti bi valići udarili u stijene lukobrana kao i u školje među stijenama i proizveli malu buku, kao da se dijele sa svojim životom. Vrlo je milo gledati valove kad tuku u obalu, kad nema vjetera. To je nešto vrlo poetično. Ja bi često kao dijete u večer sjedio na pragu majčinog prozora i promatrao mjesecinom rasvijetljeni naš krasni kanal. Slušao bih umiranje valova u pijesku i udaranje u mostove vlakâ ispred našega sela. Kad bi slučajno koji parobrod u tom času prošao kroz naš kanal, čekao bih kad će njegova maretâ udariti u kraj, pa bih žamor tog udara pomnijivo prisluškiavao i čuo bih udarac valova kad bi udarali i na puntu od Liberana.

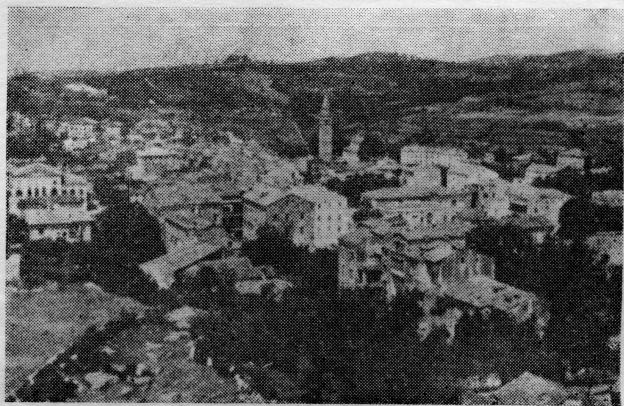
Ovdje sam se na zidu lukobrana dugo zadržao. Bio sam sjetan i nije mi se dalo odavle. Misli su mi se rojile i svašta mi se javljalo iz mog života. Pogledao sam na vrh lukobrana, gdje je bio visoki svjetionik. Koliko i koliko puta smo maldane zadržli u grebene ispod svjetionika kad bi »Knezom« ostavljali splitsku luku. Kapetan Miće i kapetan Luka uvijek su nastojali da učine čim kraći okrug pri izlazu. To stoga jer je u isto vrijeme parobrod »Juraj Šubić« ostavljao splitsku luku. U tome su bili oprezni, jer je i jedan čas vrijedio dosta, da nas ne bi »Juraj Šubić« prošao. To natjecanje jednog broda s drugim u mornarevoj je krvi. Sjedeći ovako na lukobranu osjećao sam se kao da sam na »Knezu«. I pri toj mojoj mašti misli su me vodile za doživljajima na »Knezu«, ugodnim i neugodnim. Sjetio sam se i krcanja ugljena u skladište kad bi mi se oči, uši i grlo napunili ugljenom prašinom. Nijesam mogao a da ne mislim ni na časove kad bih čistio kotao kako bi me za dugo u grlu grizlo, a nadasve kad bih čistio iznutra ispred peći, gdje je uvijek bilo puno sitne fine prašine. Sjećao sam se i svog nesretnog špahera kad ugljen, koji bih ja ispuhao, ne bi htio da gori, jer je bila sama prašina, a peć je bila vraški slaba, nije vukla. Jednom sam se bio tako uzrujao na slabi ugljen i još gore na peć i na cijeli moj nesretni život, da sam u bijesu bacio u more bujol s ugljenom i lopatu. U tom času je pokraj kuhinje prošao kapetan Luka i s posmijehom mi reče: »Što ti se dogodilo, Jozo?«. Nijesam mu ništa odgovorio, već sam u sebi beštimaio i nogama tukao u vrata pećnice. Sjetio sam se i onog dobrog mladića našega ložača Ilije Viskovića iz Silbe, koji me na stotine puta u jutro dolazio probuditi, da ustanem. Jedna me slika sjećala na njega. Kad bismo putovali, Ilija bi došao po stepenicama iz stroja na ulaz u stroj, u ono vrijeme zvan tambuč. Tu bi se on naslonio na tambuč i podigao kapu s očiju. Ako bi slučajno prolazio kapetan Luka, on bi mu, da ga Ilija ne vidi, uvijek potegnulo frontin kape na oči i oba bi se smijali. To je bilo kapetanu Luki lako učiniti, jer Ilija nije vidio na jedno oko. Sjećao sam se Ilije dugo i poslije rata mu poslao nešto robe, a on meni četiri ukusna domaća sira. Otrag par godina umro je Ilija. Ugodno ga se i danas sjećam.

Isto tako su mi padali na um i ljetni časovi na brodu, kad sam pomagao razastirati tende i tendaline i opet ih sakupljati i privezivati. Jednom bi rukom razastirao i privezivao užu, a drugom se pridržavao da ne padnem u mo-

re, a pri tome se pravio i pomalo važan pred putnicima. Sjetio sam se i kap. Balaša, kad je na mene hitnuo teški pojas za spasavanje, koji me srećom nije pogodio. I na onog vojnog strojara, ime mu se ne spominjalo, koji me je zviznuo nogom u stražnjicu. Nije to bila jedina noga, koja se odbila o moj mali zadnjak. Ali nisam bio ja jedini. To je bio običaj, da svak nogom tuče najmlađeg na brodu. Tako su se eto redale uspomene i na druge brodove gdje sam služio. Na »San Marcu«, gdje sam čistio pljuvačnice i ono što su putnici povraćali, a u isto vrijeme sam i ja povraćao, jer je vrijeme bilo užasno, a meni more škodilo. U jednom slučaju, kad nisam mogao ni držati ravnotežu (to je bilo malo nakon što sam na brod došao), sakrio sam se u nužnik i tu umoran zaspao. Sobari su me posvuda tražili i kad su me konačno kroz šijun za ventilaciju otkrili zaključana u zahodu, izlili su na me bujol vode, da lijenčinu rastrijezne. Na »Mariji immaculati« sam jednom u Bonu promatrao nesretne Arape u dronjcima, umorne, znojne i krvave kako ukrcavaju teret u naš brod. Njihova izmučena lica učinila su na me dubok dojam, možda zato, jer nam je majka znala toplo pričati o Arapima a koje je i u Aleksandriji susretala. U svojim djetinjanskim predodžbama prisposobljavao sam ove jadnike sa Kristovim raspelom, koje je iz gipsa u našoj seoskoj crkvi visilo. Iste boli, iste oči, usta, bore na licu, sve me podsjećalo na tu sliku iz djetinjstva. Sjetio sam se i kap. Pederina, kad me uhvatio za uho i skoro mi ga histerično istrigao. A nije izbljedila ni nježna uspomena na kap. Svilokosa i na njegov široki dlan, kojim me je počastio po licu, da sam se bio skoro onesvjestio.

Dvije i po godine provedene na »Knezu« nijesu bile uzaludne. Nijesam više bio malo dijete, koje bi se u teškim časovima na brodu skupilo u se, plakalo i mislilo na mamu. Kad sam na brodu imao slobodnih časova većinom sam bio sam, bez prijatelja oko sebe, nisam imao dodira sa svojim vršnjacima. Samo stariji oko mene s kojima nisam imao ništa zajedničkoga, osim što smo bili ukrcani na istom brodu i s istim jadima oko sebe. Ali mornari malo pričaju, a rijetko su naši i izlazili vani. Jedino su redovno išli u Omišu u jednu krčmu ili bolje konobu, gdje se sjedilo na balvanima ili kamenju na zamljanu podu, a vino se točilo iz bačve u bukaru, koja je išla od usta do usta. Svaki put, kad bi mornari iz nje gucnuli, rukom bi obrisali mokru brčinu i izrekli stručnu ocjenu vina iz ove bačve i to je bilo sve. A meni se igralo. Jednom se neki dječaci poigrali na gatu pred našim brodom. Ja sam im se pridružio i nestašno skakao, skrivao i podvikivao kao i oni. Kad su me s broda vidjeli, dobaciše mi: »Kako te nije sram igrati se s djecom«. Sreća je bila da časove samoće nijesam često osjećao, jer sam bio preza-poslen; u takvim sam časovima padao u potištenost ili želju, da sve razbijem i bacim u more. Sva'je sreća bila, da sam stalno vjerovao, da će se moj životni put okrenuti na bolje.

Mom maštanju i uživanju prirode došao je ipak kraj. Osjetio sam u želucu glad. Dugo sam sjedio na hladnu kamenu, noge mi se ukočiše i nekako sam teško ustao. Grad je već bio življi. Tradicionalna nedjeljna jutarnja šetnja po obali izvela je mnoge građane. Vojnika i mornara bilo je posvuda, a ni stražara nije falilo. Podne je

Labin

već bilo i ja odoh do kavane na obali i tu popijem nešto kave s kruhom. Zatim opet po rivi, gledam njemačke podmornice privezane uz mul sv Duje. Jedna od podmornica bila je veća, ispod false kuverte opazim dosta debelog konopa, incerada i vesala. Ta će se podmornica biti bila povratila s krstarenja i momčad će biti nešto spasila s jedrenjača koje su potopili. Vragovi su bili ti Švabe i u našim vodama. Šetajući tako sretao sam dosta osoba koje su me poznavale. To moje besciljno šetanje nije imalo kraja; već sam počeo osjećati studen, jer sam bio slabo obučen. Radi toga sam se morao povratiti na trabakul Marka Čerezina. Bilo je vrijeme za večeru, pa mi je bilo malo neprilično u to se vrijeme povratiti, ali nijesam znao gdje da idem i šta da radim. Moji su drugovi bili veseli da me vide jer me nijesu vidjeli cijeloga dana. S njima sam večerao duboki tanjur žgvaceta. Sjajno mi je prijalo. Išao sam rano spavati jer sam morao rano ustati za otputovati parobrodom »Jadro« koji je vozio do Trpnja. Nijesam mogao na Korčulu parobrodom »Dubrovnik« jer ga više nije bilo, budući da je bio torpediran od talijanske podmornice na Malome moru između poluotoka Pelješca i otoka Hvara. Sjećam se kad je financijski parobrod doveo spašenu momčad parobroda »Dubrovnik« u Split. Među njima je bio zapovjednik Šrle Krunajević. Kapetan Miće ga je doveo na brod. Sjedio je u salonu i još je bio prestrašen. Njegovo oficirsko odijelo bilo je zgužvano i puno scli. To će biti bilo ono isto u kojem je u more bio bačen. Pripovijedao je, da je s nekim drugima bio pri spuštanju u čamcu i da je u tom času o brod udario drugi torpedo. Da se je čamac prevrnuo i da ga je struja mora bilo duboko u more ponijela. Da se jedva spasio.

To je sve pripovijedao dosta uzbuđenim glasom. Toga se dobro sjećam, jer sam u salon donio kavu u koju je kapetan Miće ulio rakije, da ga nešto okrijepi i ohrabri. U toj nesreći poginuo je kormilar Anton Fredotović, rodnom iz Vignja. Pripovijedalo se, da je na obalu Pelješca i Hvara doplivalo svakojakog materijala i pocrklih volova. Ali sve se zaboravlja, život teče dalje.

Putovanje mi je godilo, kad sam kao običan putnik putovao, bez ikakvih odgovornosti, bez nerveze, bez straha da nisi nešto zaboravio, pogriješio; bio sam radostan. Putovanje od Splita do Trpnja bilo je ugodno. Putnika nije bilo mnogo, većinom su bili vojnici, koji su putovali kući na dopust. Među njima je bio moj mještani Marko Mirko i tako smo se nas dvojica odmah po odlasku iz Splita združili. Kad smo stigli u Trpanj išli smo u jednu gostionicu da večeramo i potom našli prenoćište. Robu smo dali u ruke nekome čovjeku koji nam je obećao da će je do par dana donijeti kad bude sa svojom barkom dolazio u Viganj. Mi smo se sutradan rano ustali i pješke preko poluotoka zaprašili kući u Viganj. Bili smo mladi i strigli smo zrak kao strijela. Moji su bili iznenađeni kad su me vidjeli gdje skačem preko našega žardina, odakle sam ih zvao i mahao. Kao uvijek bili su sretni, da me vide a opet je već bilo prošlo šest mjeseci od mog posljednjeg posjeta. Na parobrodu »Knez« sproveo sam dvije i pol godine, najbolje dane mog života.

Kući sam stigao u polovici mjeseca studenoga i sretan sam se osjećao da ću zimu proći kod kuće gdje ću biti zaštićen od zime, kiše i oluja, koje sam uvijek zimi proživljavao na malom i slabo zaštićenom »Knezu«.